

Dalos Anna

A samesz és a csodarabbi. Molnár Antal dokumentumok Hernádi Lajos hagyatékában*

Előadásom címe magyarázatot igényel. 1954. november 9-iki levelében Molnár Antal írja le a samesz és a csodarabbi vicces történetét a betegeskedő Hernádi Lajosnak:

T.i. a rabbihoz már régóta bekéredzkodett egy szegény asszony, akinek eltűnt a férje: mondaná meg, lévén csodarabbi, visszatér-e a férj vagy sem. De az asszony nem tud bejutni, olyan nagy a tolongás, mégpedig jólfizető kuncsaftok részéről. Csak a samesz, aki az előszobát őrzi, igyekszik megnyugtatni szegény nőt: legyen türelemmel, idővel majdcsak bejut. De hiába, hetek mulnak és arra nem kerül sor. Végre már a samesz is türelmét veszti, bemegy a rabbihoz és előadja az esetet. „Ez a szegény asszony már huszadszor jár a nyakamra és tudni akarja, vissza fog-e térni az ura vagy sem.” Stb. A rabbi előveszi könyveit, olvasgat bennük s végül kiüzen: a férj vissza fog térni. Mire a samesz: „Und ich, der Schames, sog Ihnen, er wird [nicht] zurickkommen!” „Was? – kiált a rabbi – ich der Wunderrebbe sog, er wird zurickkommen, und Sie, der Schames, haben die Ünverschämtheit, mir zu sog, er wird [nicht] zurickkommen?! Was ist das fir eine Schweinerei?!” „Ja – válaszol a szolga – Sie ham die Frau nix gesehn, aber ich hab sie gesehn!”¹

A jiddis viccet tartalmazó levél sok tekintetben paradigmikus a zeneesztéta és a nála tizenhat évvel fiatalabb zongoraművész kapcsolata szempontjából. Önmagában véve már a vicc műfajának levélbeli megjelenése is példaszerűen illusztrálja kettejük érintkezésének alaptónusát. A zsidó humor meghatározó szerepet játszik a két zsidó származású zenészértelmisségi diskurzusában. De legalább ennyire lényeges, hogy a levél arról tanúskodik: Molnár csodálja Hernádit, a csodarabbit, ugyanakkor a maga józan és élettapasztalatokban gazdag sameszi megközelítésével igyekszik felhívni muzsikustársa figyelmét a realitásokra.

A Hernádi Lajos hagyatékában fennmaradt Molnár Antal-dokumentumok elsősorban Molnár Antal életébe és gondolataiba engednek bepillantást. A hagyaték 166 levelet őrzött

* A tanulmány az NKFIH 123819-es pályázat támogatásával jött létre.

¹ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak. 1954. november 9. MTA BTK ZTI 20-21. Századi Magyar Zenei Archívum, MZA-LH-Script 8.046

meg, amelyek közül három Hernádi tollából származik, Molnárnak szóló levelek másolatai, illetve további kettőnek más a feladója. 161 levélnek, képeslapnak, üdvözlőlapnak tehát Molnár Antal a feladója, címzettjük pedig elsősorban Hernádi Lajos, de néha Hernádi Lajosné, illetve a két idősebb Hernádi-fiú valamelyike. Az első fennmaradt levél 1938-ból való – tartalma azonban arra utal, nem ez lehetett a barátság első közös írásos dokumentuma. Az utolsó levél keltezési dátuma 1980. 45 levél keltezése bizonytalan.

A leveleken túlmenően számos egyéb Molnár Antal-émléket őrzött meg a hagyatéék: Molnár húszas évekbeli zeneszerzői-zeneírói tevékenységéről szóló, különféle nyelveken, különféle országokban megjelent sajtókritikák, műsorlapok² mellett különös jelentőséggel bír hat tanulmánykézirat. Ezek közül kettő 1945 előtt keletkezett. Egy 1940. május 25-i datálású akutális politikai kérdéssel, a német antiszemitizmussal foglalkozik,³ míg egy négy évvel későbbi a „Bevezetés egy Chopin-hangversenyhez” címet viseli, és Hernádi 1944. március 12-i – minden bizonnyal egy magánlakásban lezajlott – hangversenyéhez készült.⁴ 1947 novemberében került papírra „A művész lélektana” című írás, majd 1960-ban a Beethoven zongoraszonátáit elemző tanulmány.⁵ Két humoreszk is található a kéziratok között, az egyik egy balsikerű TIT-előadás története, a másik pedig egy Szabolcsi Benceparódia.⁶

E két utóbbi közvetlenül is kapcsolódik a megőrzött levelekhez, amelyek jól körülhatárolható tematikai csoportokra oszthatók. Zenéről, zenélésről meglepően ritkán esik szó ezekben a dokumentumokban. Csupán a fiatal Hernádi zongorainterpretációja ösztönzi Molnárt arra, hogy szót ejtsen technikai vagy éppen értelmezési kérdésekről.⁷ A levelezés középpontjában elsősorban a zeneélet, valamint Molnárnak a zeneéletben betöltött szerepe áll. Hernádinak egy 1945. szeptember 13-i datálású, tehát Bartók halálát 13 nappal megelőző levele egyértelművé teszi, hogy az ő leveleinek egy része is hasonlóképpen a zeneélet

² Közöttük megtalálható például egy 1907-es vagy 1908-as modern kamarazene sorozat műsortervezete a Munkások Irodalmi és Művészeti Szövetsége számára.

³ Molnár Antal: „A német antiszemitizmus gyökerei.” 1940. május 25. Gépirat. Jelzet nélkül.

⁴ Molnár Antal: „Bevezetés egy Chopin-hangversenyhez.” 1944. március 12. Gépirat. Jelzet nélkül. A Budapesti Hangversenyek Adatbázisa sem tartalmazza ezt a hangversenyt (http://db.zti.hu/koncert/koncert_Kereses.asp).

⁵ Molnár Antal: „A művész lélektana.” 1947. Gépirat. Jelzet nélkül. Uő.: „Beethoven zongoraszonátái.” 1960. Gépirat. Jelzet nélkül.

⁶ Molnár Antal: „Kétségbeejtő tévedések.” É.n. Gépirat. Jelzet nélkül. Uő.: „No ki ír így?” É.n. Gépirat. Jelzet nélkül.

⁷ Lásd például az 1943. február 16-án írt Molnár Antal levelet, amelyben a zeneesztéta kifogásolja, miként játssza Hernádi a Chopin b-moll Nocturne „fejmotívumát”. MZA-HL-Script 8.005.

visszáságait állította a középpontba. A levél feszült hangulatát erőteljesen befolyásolja, hogy Hernádi fokozott nyugtalansággal várta zeneakadémiai tanári kinevezését, amely egyébként nem késett sokáig, hiszen 1945 őszétől végül is a Liszt Ferenc téri épület tanári karának tagja lett.⁸ Szeptember 13-án azonban erről még nem tudott, és rossz közérzetének ingerlékenységgel adott hangot:

Minden csodálatom a magyar zenepolitikáé. A legnagyobb élő zeneszerzők egyike husz éven át zongorát volt kénytelen tanítani, a legvérbelibb pianisták egyike monopolizálta a Filharmónia s a Rádió karmesteri emelvényét, a világviszonylatban is legnagyobb zeneesztétikusok egyikének évtizedekig solfétet kellett tanítania s most a kiváló zeneszerző, a kifinomult izlésű kamaramuzsikus és ragyogó analízátor, akitől még senki sem hallott egy darabból nyolc taktusnál többet egyfolytában zongorán, fogja tanítani a zongoraművészképzőt. Csodálatos egy ország.

Azért vannak vigasztaló tünetek is. Azt a főigazgatói tradíciót, amelyet az előző régime S. Zachár Ilonája úgy fejezett ki, hogy „két sziv összedobban”, – ezt a tradíciót hűségesen ápolják. Isten ments, azért nem kell mindjárt a legjobbra gondolni, ez nem olyan összedobbanás. Ez csak olyan Bajza-uccai szonátázgatás, arccal a főiskolai tanárság felé. Brávó Ágnes, finis, csak fel a fejjel, fog ez menni!⁹

A szeptember 12-i hangversenyen Jámbor Ági és Zathureczky Ede játszott Bachot, Händelt, Vivaldit és Rameaut a Zeneművészek Szabad Szervezetében.¹⁰ A Hernádi említette „világviszonylatban is legnagyobb zeneesztétikusok egyike” természetesen maga Molnár Antal, a legnagyobb élő zeneszerző pedig Bartók. Ennél azonban sokkal fontosabbnak tűnik, hogy a magyar zenetörténetnek ezen a pontján Dohnányi Ernő megítélése még politikamentes, azaz kritikai értékelésében Hernádi csupán a Filharmóniai Társaság és a Rádió zenekarának monopolizálására, illetve Dohnányi későbbi harmadik feleségének, Zachár Ilonának ironikus megítélésére fókuszál. Hernádi ráadásul Weiner Leó tevékenységét is meglehetősen kritikusan értékeli. Egy korábbi passzusban Hernádi még Weiner tanításának módját is kritika tárgyává teszi, amennyiben „taktusonként való pepecseléssel, a

⁸ Hernádi András (szerk.): *Hernádi Lajos. Emlékkönyv.* (Budapest: Rózsavölgyi, 2005), 96.

⁹ Hernádi Lajos levele Molnár Antalnak 1945. szeptember 13-án. MZA-HL-Script 8.009.

¹⁰ A koncertről rövid kritikát közölt Jemnitz Sándor a Népszavában: „Szép szonátaestet...” *Népszava* 1945. szeptember 15.

növendékben rejlő őserő és egyéni arcél elkentneresítésével” vádolja meg későbbi kollégáját.¹¹

Molnár levelei bővelkednek hasonló jellegű megjegyzésekben, és akár olvashatók a sértettség, a megbántottság, a fokozatosan kialakuló üldözési mánia dokumentumaiként is. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy van-e bármiféle tudományos relevanciája annak, hogy magánlevelezésében két muzsikus rendszeresen diffamálja kollégáit. Maguk a dokumentumok azonban többet nyújtanak pusztán pletykálgatásnál: Molnár Antal 1945 utáni – mint látni fogjuk, tragikusnak mondható – pályája szempontjából számos olyan megfigyelés vonható le belőlük, amelyeket más típusú források, például Molnár kései publikációi elrejtenek a szemünk elől.

A levelek egyértelművé teszik, hogy Molnár Antalt nagymértékben frusztrálta az általa „egyember-rendszer”-nek nevezett jelenség, amelyet, terminus technicusként, „az egypárt-rendszer mintájára készítettem [...]”. Többet ugyanis nem bír el az ország súlyemelő képessége.¹² Nemcsak Szabolcsi privilegizált helyzete kedvetlenítette el („anomália, mily ordító távolságba kerül Szabolcsi más zenetudósok elé, akikkel szemben nem alakulhatott ki olyan kedvező atmoszféra” – írta),¹³ de általában véve az is, hogy a magyar zenei élet minden feladatra egy valakit jelöl ki: „Zeneszerzés: Kodály, Zeneirodalom: Szabolcsi, Zongora: Fischer Annie, Hegedű: Kovács Dénes, Dirigálás: Ferencsik János, Kvartett: Tátrai, Többiek: mezei hadak”.¹⁴ A „mezei hadak”-hoz tartozóknak pedig, így Molnár, klikkekhez kell csapódniuk annak érdekében, hogy érvényesíthessék önmagukat szakmailag.

Molnár e „klikken kívüliség”-hez külön kifejezést társított: „kince”:

E különös nomen auxiliare alighanem Gábor Andor egykori tréfájára – bennfentes: kinnfentes vezethető vissza s nyilván célzás dr. Szabolcsi Bencére, aki tudvalévően mindenben benn volt, per contrarium jelezni akarva: Kince az, aki mindenből kimarad.¹⁵

¹¹ Hernádi, i.m.

¹² Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1963. január 19-én. MZA-HL-Script 8.079.

¹³ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1958. június 18-án. MZA-HL-Script 8.059.

¹⁴ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1962. január 20-án. MZA-HL-Script 8.077.

¹⁵ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1955. július 9-én. MZA-HL-Script 8.052.

Annak, hogy úgy érezte: mindenből kihagyják, több oka is lehetett. Leveleinek visszatérő motívuma, hogy egyes publikációs fórumok – a Muzsika, a Valóság vagy éppen a Filharmóniai műsorfüzet – rendszeresen visszautasították írásait,¹⁶ illetve hogy kollégái nem hívták meg szakmai bizottságba (előbb az Új Zenei Szemle, majd a Magyar Zene szerkesztőbizottságába,¹⁷ az évfordulós Bartók–Liszt-bizottságba¹⁸), sőt zeneakadémiai fizetéséhez meglepő módon tudományos pótlék sem járt.¹⁹ Úgy látta, mindez bizonyítja: „nem tartozom azok közé, akik a magyar zenetudományt reprezentálják.”²⁰ Miután 1959-ben egészen váratlanul tudta meg, hogy nyugdíjazták zeneakadémiai állásából, úgy fogalmazott: a „nyugdíjasság szellemi kitelepítést jelent.”²¹ Valójában azonban „szellemi kitelepítése” jóval korábban megkezdődött. Minden bizonnyal lehettek ennek szakmai–színvonalbeli okai is,²² ám a visszautasítás háttérében megbúvó probléma ennél azért összetettebb kellett legyen.

Bár Molnár óvakodott attól, hogy nyíltan politizáljon, a negyvenes-ötvenes évek fordulóján írt levelei mégis egyértelművé teszik, hogy fokozatos perifériára sodródása háttérében politikai okok állhattak. A Zeneművészek Szövetségének Zenetudományi Szakosztálya feltehetően nem sokkal megalakulása után tárgyalta *Az új muzsika szelleme* című Molnár-kötetet, amely 1948-ban jelent meg.²³ Molnár egy datálatlan levélben számol be Hernádinak az eseményről, amelyen Mihály András – egyetlen felszólalóként – úgy vélekedett, a könyv filozófiai alapozása nem egyeztethető össze a marxizmussal:

Végül Mihály hozzátette, hogy a Párt hisz az egyéni fejlődésben és fölteszi rólam a fejlődésképességet. [...] Ehhez, mint végső felszólaló, magam is csatlakoztam és hozzátettem, hogy a könyv kispolgári velleitáit elismerem, az éles kritikának

¹⁶ Molnár Antal levelei Hernádi Lajosnak 1960. május 25-én. MZA-HL-Script 8.067, valamint 1971. június 8-án. MZA-HL-Script 8.108.

¹⁷ Molnár Antal levelei Hernádi Lajosnak 1955. november 11-én MZA-HL-Script 8.055, valamint 1963. január 19-én, MZA-HL-Script 8.079.

¹⁸ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1961. január 17-én. MZA-HL-Script 8.071.

¹⁹ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 19???. május 18-án. MZA-HL-Script 8.139.

²⁰ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1960. november 26-án. MZA-HL-Script 8.069.

²¹ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1960. május 25-én. MZA-HL-Script 8.067.

²² Molnár arról panaszkodott, hogy a Rádióban csak mint Bartók-szakértőt szólaltatják meg, míg kollégái, például Bartha Dénes vagy Szőlőssy András előadásokat is tarthatnak. Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1957. december 30-án. MZA-HL-Script 8.061.

²³ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 19???. február 20-án. MZA-HL-Script 8.142. Molnár Antal: *Az új muzsika szelleme*. (Budapest: Dante, 1948.)

örülök, mert az hasznos lesz mind az én számomra, mind pedig a szakosztály működésének. Mihály lelkesen fogadta önkritikámat.²⁴

A megfogalmazás ironikus felhangja ne tévesszen meg senkit. Molnár még 1960-ban is úgy vélte, Mihály 1949-es nyilvános kritikája szorította ki a zenei közéletből.²⁵ A sztálinista befolyás alatt álló zenei közvéleménnyel azonban az ötvenes évek folyamán sorozatosan konfliktusba keveredett. Erre utal legalábbis egy feltehetően 1950-ből származó levele, amelyből kitetszik, hogy egy drámai szövetségi ülésen nemcsak kortársai, de a fiatalabb nemzedék, a diákság is szembefordult vele:

Épp ma olvastam egy bölcselőnél: gyakori előítélet, hogy az ember valami állandónak képzei a személyiségét és nem veszi észre, mennyire más és más az, amint változnak az idők. Igaz ugyan, hogy én befelé nem változtam, de bizony megmászult körülöttem a világ. Ezzel pedig az én személyemnek a háttére, levegője, színe, súlya lett egészen mássá. A mai nemzedék – mint be is vallják – nem ismeri munkáimat, nem tudja, mit jelentettek azok a maguk idején. Csak annyit lát, hogy egy idős bácsi akarnokoskodik és „szembehelyezkedik a marxizmussal”.²⁶

Hasonló konfliktust generált 1955-ben a Zeneakadémia zeneelméleti munkaközösségében végzett tevékenysége. Weiner Leó formatana komoly szakmai vitákat váltott ki, és a zeneelméleti munkaközösség – élén Molnárral – szóvá tette: miként történhetett, hogy e tankönyv, szaklektori ellenőrzés nélkül, a Zeneakadémia hivatalos tankönyvévé lett? Szelényi István megtagadta a munkaközösség véleményének közlését az Új Zenei Szemlében, mondván, a Szerkesztőbizottság úgy véli, elméleti kérdésekben nem nyilatkozatokra, hanem vitára van szükség. Molnár azonban másként látta:

Én így fogalmaznám meg a dolgot: Quod licet Weineri, non licet Munkaközösségi.
Magyarul Weinernek akkor is igaza van, ha hibázik; Bárdos, Járdányi, Ligeti,

²⁴ Molnár levele, l.m.

²⁵ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1960. november 26-án. MZA-HL-Script 8.069.

²⁶ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 19???. szeptember 11-én. MZA-HL-Script 8.138.

Gárdonyi, Molnár Antal, Hegyi Erzs, Vincze Imre, Harmat akkor sem számít, ha igaza van.²⁷

Úgy tűnik, ez volt az egyetlen alkalom, amikor Molnár közösségre lelt kollégái körében. Más leveleiből kiviláglik, hogy bizonyos fokú meghasonlottsággal vette tudomásul elszigeteltségét, s azt, hogy életpályája két részre szakadt, s valójában két Molnár Antal létezik, a régi és az új. Egy 1955 szeptemberében, Mátraszentimréről küldött leveléhez kétoldalas pamfletet csatolt „Leleplezések a magyar zenetudomány dzsungeljében” címmel, amelyben Major Ervin híres céduláinak és az azokból kialakított közleményeknek a stílusát megidézve igyekezett világosan elkülöníteni egymástól az egymással semmiféle kapcsolatban nem álló két Molnár Antalt.²⁸ Egy másik levelében híres emberek névrokonairól elmélkedve jegyzi meg: „Nekem is ez a pechem. Folyton kérdik tőlem, ha bemutatkozom, én vagyok-e a híres zeneesztéta Molnár Antal. Az ördög vigye azt a fránya névrokonomat!”²⁹

A személyiség kettéhasadásának visszatérő motívuma egyértelműen jelzi: Molnár Antal tisztában volt azzal, hogy öskövület benyomását keltette az 1948 utáni magyar zeneéletben. Egy másik korszak életformáját, gondolkodásformáját képviselte, mintha véletlenszerűen itt maradt volna abból a korszakból. Erre egyértelműen utalnak bizonyos megjegyzései, amelyek a kádári Magyarországon eufemisztikusan hatnak. Ilyen például egyik 1962-es levelének az a passzusa, amelyben a magyar zenetudomány működésképtelenségét azzal az érveléssel igyekezik bizonyítani, hogy a Magyar Zene folyóiratot csak a szubvenció képes fenntartani, mert egyébként „olvasottsága jelentéktelen”.³⁰ Egy korábbi korszak képviselőjeként nemcsak ő maga nem találta saját helyét az új rendszerben, de maga a rendszer is nehezen találta meg a neki megfelelő szerepet.

²⁷ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1955. június 8-án. MZA-HL-Script 8.050. A munkaközösség fellépését részletesen taglalja Molnár 1955. június 3-iki levele. MZA-HL-Script 8.049. Végül Gárdonyi Zoltán három részes vitacikket jelentetett meg az Új Zenei Szemlében: „Néhány formatani kérdéstről. Hozzászólás Weiner Leó könyvéhez.” *Új Zenei Szemle* Első közlemény: VI/7–8 (1955. július–augusztus): 60–63., Második közlemény: VI/10 (1955. október): 17–20., Harmadik közlemény: VI/11 (1955. november): 15–17.

²⁸ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1955. július 9-én. MZA-HL-Script 8.052.

²⁹ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1961. szeptemberében. MZA-HL-Script 8.073.

³⁰ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1962. január 20-án. MZA-HL-Script 8.077.

Végül a levelekből is áradó, ironikus-önironikus humor bizonyult a megoldás kulcsának. Molnár leveleinek nagy része ugyanis a zeneéletet leíró kroki, és műfajilag-stilárisan több ponton is előképét képezi a zeneesztéta hetvenes-nyolcvanas évekbeli visszaemlékezés-köteteinek,³¹ mi több, számos esetben egyértelmű párhuzamokra is felfigyelhetünk. A krocki műfaja a század első felének sajtótermékeit idézi meg, és Molnár műfajhasználatának autenticitását legalább annyira megerősíti a fel-felbukkanó jiddis humor hagyománya, mint az, hogy a zeneesztéta személyes kapcsolatban állt a műfaj klasszikusával, Karinthy Frigyessel.³² A hetvenes évek közgondolkodása minden bizonnyal azért fogadhatta el a perifériára szorult Molnár visszaemlékezéseinek ezt a formáját, mert a nyolcvan éves muzsikusz mind a műfajt, mind a hőskort, amelyet megidézett, személyesen tapasztalta meg.

1966 áprilisában rövid levelet küldött Molnár Hernádinak, amelyben dr. Bárdos Györgyné Weisz Margit halálhíréhez kapcsolódóan emlékezik meg a század első felének jellegzetes társasági zongoraművészről, az elhunyt Weisz Margit mellett egy korábbi nemzedékhez tartozó reprezentánsról, Adler Mihályról:

Ádlerné megjelent a pódiumon és ledübörögte Brahmsot. Mert nála: meglátni a kottát és ledübörögni: pillanat műve volt. [...] Itt persze felmerül a kérdés, vajon minek köszönhetőek ezek a Zongorillák, hogy lármajuk fővárosi obligációvá lett. Úgy vélem, részben a zsurnaliszta összeköttetéseknek, reklámnak, rokoni és ismerősi csodaterjesztésnek. De mégis első sorban annak, hogy ők társadalmi munkában (vulgo: grátisz) ültek pódiumra. Szegény billentyűk! Könnyezem, ha sorsukra gondolok.³³

A „zongorilla” elnevezés – a hozzá társított személy említése nélkül – megjelenik Molnár 1974-es *Magamról, másokról* című visszaemlékezés-kötetében is.³⁴ Adler Mihályról személyesen is feltűnik két másik rövid visszaemlékezésben – mellesleg egyáltalán nem negatív kontextusban.³⁵ *A komponálás zsenyéi* című írásból például kiderül, hogy Ádler

³¹ Molnár Antal: *Magamról, másokról*. (Budapest: Gondolat, 1974.) Uő.: *Eszmények, értékek, emlékek*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1981.)

³² Molnár, *Eszmények, értékek, emlékek*, i.m., 171.

³³ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1966. április 14-én. MZA-HL-Script 8.089.

³⁴ Molnár Antal: „A zongorilla.” In: Uő., *Magamról, másokról*, i.m., 294.

³⁵ Molnár Antal: „A komponálás zsenyéi.” I.m., 12–13. Uő.: „Idealizmus.” I.m., 51.

lánya, Marianne zeneszerzés-tanszaki társa volt Molnárnak, s egy félmondat utal arra is, hogy az Ádler-család rokonságban állt a Waldbauer-családdal – Molnár Antal, a brácsaművész e kapcsolatai tehát nem lehettek közömbösek a Waldbauer-vonósnégyes alakulásakor.³⁶ Mindez jelzi: Molnár levelezése akár a kései visszaemlékezések olyan motívumait, adatait őrizheti, amelyeket a szerzői öncenzúra – a kiadott változatban – eltűntetett.

Érvényes ez Kodály Zoltánnal kapcsolatos véleményére is, amelynek publikált verziói – legalább is erre utalnak a Molnár-Hernádi levelezésben megőrzött dokumentumok – szigorú öncenzúráról tanúskodnak. Molnár Antal levelei ugyanis világosan rögzítik, hogy az első Kodály-monográfia szerzője, a kötet megjelenése, 1936 óta milyen áthidalhatatlan távolságba sodródott ifjúkori mesterétől.³⁷ 1950-es, 1960-as évekbeli publikációs sikertelenségét egyértelműen Kodály rovására írta, aki, gyanúja szerint, a háttérből akadályozta meg tudományos és pedagógiai művei, elsősorban 1943-as *Összhangzattana* újrakiadását.³⁸ Kodály halálát követően, 1967. november 1-jén küldött egy rövid feljegyzést Hernádi Lajosnak, amelynek címe: „Döntő különbségek köztem és Kodály Zoltán között.” Molnár írása érzékletesen világít rá a kodályi személyiség exkluzivitására, miközben nem igyekszik elfedni, hogy Kodály – aki életét művészete részeként fogta fel – szerepet játszott. Ám a negatívan is értelmezhető szerepjáték felismerése nem lehetetleníti el, hogy Molnár Antal szembesítse önmagát ifjúkori ideálja nagyságrendjével és saját múlandóságával:

Kodály, ha valahová látogatott, ott megjelent; én csak egyszerűen bemegyek.

Viszont, ha valaki őt fölkereste, az illetőt Kodály fogadta; én csak egyszerűen köszöntöm.

Ha Kodály kijelentett valamint, azzal ő nyilatkozott; én csak mondok.

Évés alkalmával Kodály étkezett; én viszont csupán táplálkozom.

Kodály, ha szellemi termékről gondoskodott, alkotott, én elkészítem.

Ha mesterünk cselekedett, azzal ő tevékenykedett; én csak csinállok valamit.

³⁶ A komponálás zsenyéi, i.m., 13. Waldbauer Ilonka Ádlerné fiának, Ádler (később Antal) Frigyes művészettörténésznek volt a felesége. Ádlernének Barré Emil hangversenymester is rokona volt, mégpedig sógora.

³⁷ Molnár Antal: *Kodály Zoltán*. (Budapest: Somló Béla, 1936.)

³⁸ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1956. augusztus 6-án. MA-HL-Script 8.058. Ugyanebben a levélben utal arra, hogy Czövek Erna miképp szorította ki tanítványai és követői révén a Kálmán-Senn-Molnár-féle zongoraiskolát az oktatásból. Molnár Antal: *Összhangzattan mint melléktárgy*. (Budapest: Dante, 1943.)

Fölkeresett ő külföldöt is; azzal oda látogatott; én csak elutazom.

Terveinek keresztülvitelekor lépéseket tett valamilyen irányba; én csak munkálkodom.

Akit kedvelt, azt megtisztelte a barátságával; én csak barátkozom.

Ezt vagy azt a könyvet olvasmányul választotta; én csak olvasom.

Ha tetszett neki valaminő terv, azt vélekedésével megerősítette; én mindössze helyeslem.

Kodály mindenben kihangsúlyozta az egyszerűséget; én csak egyszerű vagyok.

Kodály bölcsen hallgatott; én azért, mivel nincs mit mondanom.

Neki hitvese volt; nekem csak feleségem.

Ő stílusos intéreur-ben lakott; én ugyanazt lakásban teszem.

Kodály időnként megpihent; én lustálkodom.

Ha tanított, úgy módszert alkalmazott; én csak oktattam.

Kodály emberekről, dolgokról ítélkezett; én vélekedem.

Kodály szimbólikusan élt: minden mozdulatába jelentőséget helyezett és elvárta, hogy hívei, kürtösei ilyen értelemben hirdessék az illető mozdulatok jelentőségét; én csak azért mozgok, mivel az biológiai szükség.

Kodály híveivel rendelkezett; én együtt érzek velük.

Kodály halhatatlan; én halandó vagyok.³⁹

³⁹ Molnár Antal levele Hernádi Lajosnak 1967. november 1-jén. MZA-HL-Script 8.095.

Dalos Anna PhD zenetörténész és -kritikus, tudományos főmunkatárs, Archívumvezető (MTA BTK Zenetudományi Intézet 20-21. Század Magyar Zenei Archívum) és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskola egyetemi oktatója (DLA doktorszeminárium, zenetudományi szeminárium, zenetudomány-módszertan, 20. századi magyar zenetörténet)